

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРИЙНЯТТЯ МОРАЛЬНИХ РІШЕНЬ

У статті розглядаються психологічні теорії прийняття моральних рішень, зокрема теорія моральних основ Дж. Хайта. Описаний процес прийняття морального рішення як наслідок активації мережі неспрямованої активності. На основі комплексної біосоціальної моделі досліджується процес прийняття моральних рішень під впливом емоційних подразників.

Ключові слова: мораль, моральні рішення, мережа неспрямованої активності, суспільство, емоційна забарвленість.

Постановка проблеми. Поняття моралі є одним із важливих питань для людського суспільства. З давніх часів її визначенням займалася філософія, використовуючи моральні принципи як спосіб спрямування людської поведінки відповідно до певних орієнтирів і правил, яких потрібно дотримуватися у суспільному житті задля забезпечення процвітання людства. Сьогодні питанням моралі займається психологія. Інтерес дослідників концентрується саме на прикладному аспекті вивчення моралі. Це питання про те, як людська моральність, особливості прийняття моральних рішень, формування суджень про моральне чи аморальне змінюється у реальному житті. Мораль – це багатогранне явище, яке можна вивчати як із позиції окремої особистості, так і з позиції народів та етносів. Мораль визначає те, як людина сприйматиме світ та оточуючих людей, як вона діятиме в тій чи іншій ситуації. Поняття про моральні принципи також лежить в основі розуміння інших культур. Отже, знаходження відповіді на питання про те, як людина приймає моральні рішення та які фактори на це впливають, матиме вагоме значення у політичному та суспільнознавчому контексті, адже мораль – це один із інструментів впливу на особистість, її ставлення до навколишнього світу.

Загалом, проблема людської моралі існує такий же період часу, як і саме людське суспільство. Філософ Джеремі Бентам зауважив, що мораль «у найзагальнішому розумінні – це вчення про мистецтво направляти дії людей таким чином, аби виробляти найбільшу суму щастя». Психологічні основи моральної поведінки розроблялися видатними дослідниками, такими як Ж. Піаже, Л.С. Виготський, Л. Колберг, Дж. Хайт.

Відповідно до теорії Л.С. Виготського, в основі морального виховання людини лежить процес передавання моральних норм, правил і принципів поведінки в суспільстві з метою перетворення їх у значущі, внутрішньо необхідні регулятори її соціальних проявів [2]. Згідно з теорією Ж. Піаже,

формування моральних інстанцій у дитини тісно пов'язується з її індивідуальним розумовим розвитком [3]. Розвиваючи цю ідею, Л. Колберг запропонував теорію морального розвитку особистості, яка містить кілька рівнів із відповідними стадіями, кожна з яких зумовлюється певною інтелектуальною спроможністю дитини певного віку [9].

Найбільш фундаментальну теорію про походження та розвиток моралі людини в психології представив Дж. Хайт. Теорія припускає, що існують певні вроджені психологічні системи, які можна назвати «інтуїтивними етиками». Кожна культура на основі подібних «інтуїтивних етик» будує власні чесноти, наративи й інститути і на базі цих основ створює унікальні моралі. Основні «інтуїтивні етики» викладені у п'яти постулатах:

1) *Догляд / шкода*. Ця основа пов'язана з нашою довгою еволюцією як ссавців із системами прив'язаності і здатністю відчувати біль інших. Вона складає чесноту доброти, ніжності і турботи.

2) *Чесність / шахрайство*. Ця основа пов'язана з еволюційним процесом взаємного альтруїзму. Вона генерує ідеї справедливості, прав і автономії.

3) *Вірність / зрада* – постулат, пов'язаний із нашою довгою історією як племінних істот, здатних утворювати коаліції. Він лежить в основі доброчесності патріотизму і самопожертви для групи. Він активний у будь-який час, і люди відчують, що це «один за всіх, і всі за одного».

4) *Авторитет / непокора*. Ця основа була сформована за нашу довгу історію ієрархічних соціальних взаємодій. Вона є передумовою доброчесності лідерства і слідування, в т. ч. як знак поваги до законної влади і поваги до традицій.

5) *Святість / деградація*. Основа сформована почуттями відрази і забруднення. Вона лежить в основі релігійних уявлень про прагнення жити менш плотським, більш благородним чином. Вона є підґрунтям для широко поширеного уявлення про те, що тіло є храмом, який може бути осквер-

нений аморальною діяльністю та забруднюючими речовинами (ідея не є унікальною для релігійних традицій).

б) *Свобода / пригнічення*. Ця основа – про почуття реактивного опору й обурення людей щодо тих, хто домінує над ними й обмежує їх свободу. Його інтуїтивність часто вступає в протиріччя з основою влади. Ненависть до хуліганів і підкорювачів мотивує людей зібратися разом на знак солідарності, щоб протистояти гнобителям [7, с. 999–1001].

Біологічні основи моральної поведінки можливо дослідити, вивчаючи роботу мозку людини під час прийняття моральних рішень. Сучасна психологічна наука має великий практичний потенціал у використанні набутих знань про внутрішній світ людини, адже має змогу використовувати більш об'єктивні методи дослідження та реєстрації явищ психічного життя людини. Завдяки проведенню ряду експериментальних досліджень сумісно психологами та біологами була відкрита мережа головного мозку – мережа неспрямованої активності (default mode network, далі – ДМН), яка активується в людини саме тоді, коли вона задіяна у вирішенні якоїсь внутрішньої проблеми. Більш детальний опис анатомії та функцій ДМН можна знайти в роботах Buckner та Andrews-Hanna [4].

Незважаючи на незгасаючий інтерес дослідників до проблеми прийняття моральних рішень, є деякі аспекти феномену, які не увійшли до кола інтересів сучасних психологів. Наприклад, біологічні засади прийняття моральних рішень під впливом емоцій є принципово новою проблемою, яка стосується більш широкого питання про те, які чинники впливають на прийняття морального рішення.

Метою статті є презентація результатів дослідження щодо встановлення зв'язку між впливом емоційно забарвленої інформації, яку людина регулярно отримує через засоби масової інформації, на зміни у характері моральних суджень та рішень, які вона приймає.

Виклад основного матеріалу. Мораль – система правових приписів поглядів, уявлень, норм та оцінок, що регулюють поведінку людей у суспільстві, практична реалізація положень яких забезпечується громадським осудом та іманентним імперативом соціалізованого індивіда [1].

Хоча мораль і має певні вроджені та навіть органічні засади, теоретичний аналіз виявив, що найбільший вплив на її формування у людини здійснює середовище та виховання. Зміна моральних орієнтирів відбувається приблизно за таким самим сценарієм, як і зміна інших видів поведінки в людини. Таким чином, моральне судження може бути змінено за допомогою таких самих зовнішніх впливів, що й будь-яка інша поведінка, якої можна навчити, зокрема потік інформації певного

роду, сугестія, тиск авторитетів та інших прийомів впливу на людину та її волю [5].

Відповідно до встановленої проблеми, дослідження було присвячене визначенню зв'язку між впливом емоційно забарвленої інформації та зміною моральних рішень респондентами після впливу.

У ході дослідження перевірялося припущення про те, що респонденти, які характеризуються більш ліберальними моральними predisпозиціями, є більш схильними до зміни характеру рішень, що також супроводжуватиметься вищим рівнем фрустрації, ніж у респондентів із більш консервативними моральними predisпозиціями [6].

У дослідженні прийняло участь 25 осіб студентів-психологів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вік досліджуваних: 20–23 роки. Метою дослідження було встановлення того, як респонденти приймають рішення відповідно до їх моральних якостей із наступним встановленням того, як змінюються рішення під впливом емоцій. Для досягнення дослідницької мети були використані апаратні та психодіагностичні методи:

– пристрій нейровізуалізації електричної активності мозку «Muse»;

– «Moral Foundations Test» у російськомовній адаптації О. Сичова, К. Белоусова та Л. Борового;

– набір класичних моральних дилем різних авторів (Дж. Хайт, Л. Колберг).

Внаслідок проходження тесту моральних орієнтацій «Moral Foundations Test» досліджувані були розбиті на дві групи: консерватори та ліберали. Після цього для кожного досліджуваного вимірювалася електрична активність мозку, яка вказувала на стан напруженості або розслабленості в певній ситуації. Після фіксування електричної активності мозку досліджуваного у нормальних умовах йому пропонувалося вирішення ряду моральних дилем, а потім показувався відеозапис напруженої ситуації – протесту людей, бійки на вулиці. Після перегляду цього відео респондент знову вирішував ряд моральних дилем.

З проведеного дослідження виявилася різниця між тим, як вирішують моральні дилеми ліберали та консерватори під впливом емоційних подразників. За допомогою критерію Манна-Уїтні було встановлено, що ця різниця є статистично значущою (Asymp. Sig. (2-tailed) = 0.000). Однак результати обробки даних не виявили статистично значущих відмінностей у зміні стратегій прийнятих моральних рішень до та після впливу емоційного подразника (Asymp. Sig. (2-tailed) = 0.086).

Виявилася, що для «лібералів» характерним є мінімізування шкоди для оточуючих, навіть якщо буде вчинено порушення закону. Вони також були схильні до демонстрації стану більшого розумового занепокоєння під час демонстрації віде-

оматеріалу та подальшого вирішення завдань. «Консерватори», навпаки, виявилися більш стійкими до впливів як самого завдання, так і до впливу стимульного матеріалу, зберігаючи тенденцію до мінімізації нерівності у вирішенні завдань. Помітної відмінності за полюсом направленості на користь собі чи іншим не було виявлено.

Відеоматеріал, які викликав негативні емоції, дійсно впливав на досліджуваних, адже в усієї експериментальної групи спостерігалось значне зростання рівня активності ДМН під час демонстрації та подальшої роботи порівняно із фазами калібрування та вирішення завдань до впливу стимулу. Це свідчить про те, що характер матеріалу дійсно мав емоційну забарвленість та був хвилюючим для респондентів [5]. Хоча й не було зафіксовано того, що стимул істотно змінив специфіку рішень, про його ефективність та значущість впливу на досліджуваного вказує те, що під час подальшого рішення завдань досліджувані, які мали ліберальні predisposиції, демонстрували значно більший рівень активності. Таким чином, для того, щоб і надалі приймати суспільно-корисні рішення, їм треба було докласти більше вольових зусиль.

Висновки. Функцію моралі у головному мозку виконує комплекс структур, які об'єднують під загальною назвою мережа неспрямованої активності (ДМН), яка працює як конгломерат функціональних вузлів, склад та активність яких постійно змінюється.

Експериментальне дослідження виявило, що досліджувані, які мали ліберальні моральні засади, виявилися більш сприйнятливими до впливу зовнішньої інформації у вигляді сцен відкритого насильства. Ліберально налаштовані респонденти відчували значно більший тиск нової інформації, ніж консервативно налаштовані респонденти, адже нова інформація входила в конфлікт із їх установками щодо людської поведінки та її стандартів у цілому.

Консервативно налаштовані респонденти виявилися більш стійкими до зовнішніх впливів. Досліджувані в цій групі не демонстрували більшої сприйнятливості до зовнішнього інформаційного впливу і зазнавали меншої напруги за умови збереження власних стратегій прийняття моральних рішень.

В обох групах не було виявлено статистично значущих відмінностей у реакції на емоційні впливи. Таким чином, в умовах сильного емоційного впливу люди не змінюють типові для них

моральні predisposиції та характер прийняття моральних рішень. Водночас це викликає більше напруги та докладання вольових зусиль.

Перспективи вбачаємо у проведенні більш масштабних досліджень, що перевершуватимуть представлену працю у таких аспектах, як розмір та різноманітність вибірки, ширший охоплення тематики отримуваної інформації та різноманіття інших зовнішніх факторів, що здатні вплинути на характер прийняття моральних рішень, поширення результатів на генеральну сукупність.

У дослідженні виявлено, що нещодавно отримана інформація, в короткочасній перспективі, дійсно впливає на процес оцінки людиною того, що є моральним. Отже, отримані дані можуть застосовувати спеціалісти з політичної психології, соціальної психології та іміджмейкінгу для прогнозування оцінної реакції електорату або цільової аудиторії на певну подію.

Література:

1. Анисимов С.Ф. Мораль и поведение. М.: Мысль, 2014. 160 с.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. М.: Педагогика, 1983. Т. 3. С. 68.
3. Пиже Ж. Моральное суждение у ребёнка. М.: Академический проект, 2006. 480 с.
4. Buckner R.L., Andrews-Hanna J.R., Schacter D.L. The Brain's Default Network: Anatomy, Function, and Relevance to Disease. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 2008. № 1124 (1). P. 1–38.
5. Frimer J.A., Skitka L.J., Motyl M. Liberals and conservatives are similarly motivated to avoid exposure to one another's opinions. *Journal of Experimental Social Psychology*. 2017. № 72. P. 1–12.
6. Graham J., Haidt J., Nosek B. Liberals and conservatives rely on different sets of moral foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2009. № 96. P. 1029–1046.
7. Haidt J. The new synthesis in moral psychology. *Science*. 2007. № 316. P. 998–1002.
8. Kahane G., Wiech K., Shackel N., Farias M., Savulescu J., Tracey I. The neural basis of intuitive and counterintuitive moral judgment. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*. 2011. № 7(4). P. 393–402.
9. Kohlberg L. Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization / ed. D.A. Goslin. *Handbook of socialization theory and research*. Chicago: RandMcNally. 1969. P. 347–480.

Чернюк М. А. Влияние эмоционально окрашенной информации на принятие моральных решений

В статье рассматриваются психологические теории принятия моральных решений, в частности теория нравственных основ Дж. Хайта. Описан процесс принятия морального решения как следствие активации нейросети ненаправленной активности. На основе комплексной биосоциальной модели исследуется процесс принятия моральных решений под влиянием эмоциональных раздражителей.

Ключевые слова: мораль, нравственные решения, сеть ненаправленной активности, общество, эмоциональная окрашенность.

Cherniuk M. O. The influence of emotionally charged information on the moral decision making process

The article deals with the psychological theories of making moral decisions, in particular the theory of moral principles of J. Haidt. The process of making a moral decision as a consequence of activation of the default mode network is described. Based on the complex biosocial model, the process of making moral decisions under the influence of emotional stimuli is studied.

Key words: moral, moral decisions, default mode network, society, emotional reactions.